

ΓΥΡΟ ΑΠΟ ΤΗΝ ΤΡΑΓΙΚΗ ΟΥΣΙΑ ΤΩΝ «ΕΛΕΥΘΕΡΩΝ ΠΟΛΙΟΡΚΗΜΕΝΩΝ» ΤΟΥ ΣΟΛΩΜΟΥ

Τὸ νὰ προσπαθῇσαι κανεὶς νὰ συλλάβει καὶ νὰ προσδιορίσει μὲ μιὰ κάποια ἀκρίβεια τὴν τραγικὴ οὐσία ἐνὸς καλλιτεχνήματος, καὶ μάλιστα ὅταν πρόκειται περὶ λογοτεχνικῆς δημιουργίας, εἶναι ἔργο καὶ δύσκολο καὶ ἐπικίνδυνο. Ἡ δυσκολία συνίσταται κυρίως στὴ δυνατότητα ἀντικειμενικῆς προσέλασης μέχρι τοῦ ἐσώτατου τραγικοῦ τοῦ πυρήνα, καὶ ὁ κίνδυνος ἐξ ἄλλου στὴν ἱκανότητα τῆς κριτικῆς συνειδητοῦ νὰ εἰσχωρήσει σὲ ὅλες τὶς τραγικὰς πτυχές του, καὶ ὕστερα ἀπὸ μιὰν δλόπλευρην τελικὴ ἐπισκόπηση νὰ προβεῖ σὲ μιὰν οὐσιαστικὴ καὶ ὑπεύθυνη ἀποτίμηση, σ' ὅ,τι ἀφορᾷ τὸ τραγικὸ θάθος του.

Πρὶν προχωρήσουμε στὸ κύριο θέμα μας, δὲν θὰ ἦταν ἄσκοπο νὰ διαγράψουμε ἐδῶ τὰ βασικὰ χαρακτηριστικὰ τῆς αἰσθητικῆς κατηγορίας, τοῦ τραγικοῦ.

Οἱ ἐγκυρότεροι αἰσθητικοὶ συμφωνοῦν στὴν ἀποψη, ὅτι τὸ τραγικὸ ἐγκλείει μιὰ θαθεὶά σύγκρουση ἀντίθετων δυνάμεων, πού ἡ μιὰ ἐνσαρκώνει τὴν τυφλὴ φυσικὴ νομοτελεία καὶ ἡ ἄλλη τὴν ἀνθρώπινη θέληση καὶ πίστη σὲ μιὰ ἐσωτερικὴ αὐτονομία. Τὸ τραγικὸ, ὑποστηρίζει λ.χ. ὁ Κάρλος Λαλό, ὑποβάλλει τὴν ἰδέα τοῦ ἀγῶνα ἐναντίον τοῦ μοιραίου. Εἶναι ἡ πάλη τοῦ ἀνθρώπου, πού θεωρεῖ τὸν ἑαυτὸ του ἐλεύθερο ἀπέναντι σὲ μιὰν ἐξωτερικὴ καὶ ἀκατανόητη ἀναγκαιότητα, ὅπου, ὡστόσο, αἰωρεῖται ἡ πίστη σὲ μιὰν ἁρμονία τοῦ κόσμου πού ἀδυνατοῦμε νὰ γνωρίσουμε. Ἐξ ἄλλου ὁ Ἑγελος ἐξηγεῖ τὸ τραγικὸ σὰν μιὰ σύγκρουση δυὸ δυνάμεων, πού ἡ καθεμιὰ χωριστὰ ἔχει δικαίωμα νὰ πραγματώσει τὴν οὐσία της, ἀλλὰ τὸ κατορθώνει μόνον, ὅταν παραβιάζει τὸ δικαίωμα τῆς ἄλλης, πού εἶναι ἐξ ἴσου σοδαρό.

Στὸ ἔργο «Ἐλεύθεροι Πολιορκημένοι» τοῦ Σολωμοῦ ἡ «Χρέος», ὅπως ἤθελε στὴν ἀρχὴ νὰ τὸ τιτλοφορήσει, ἡ τραγικὴ σύγκρουση συντελεῖται μεταξὺ τοῦ ἡθικοῦ χρέους καὶ τῆς ἀδελφικῆς ἀναγκαιότητας, πού ἐκπροσωπεῖται στὴν προκειμένη περίπτωση ἀπὸ τὶς συνασπισμένες δυνάμεις τῆς ἐχθρικῆς βίας καὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ καὶ ἐσωτερικοῦ πειρασμοῦ.

Γιὰτὶ δὲν περιμένουν τοὺς μαχητὲς μόνον οἱ δάρδαροι μὲ τὰ κανόνια καὶ τοὺς ἀπάνθρωπους καρχασμοὺς τους, δὲν τοὺς περισφίγγει μόνον τὸ ἀδυσώπητο φάσμα τῆς πείνας καὶ τῆς ἀρρώστιας, οἱ οὗτε τοὺς πολιορκεῖ μόνον ἡ φύση μὲ τὴν ἀκαταγώνιστη σαγῆνη της, ἀλλὰ τοὺς προκαλεῖ ἀκατανίκητα καὶ ὁ πειρασμὸς τῆς ζωῆς καὶ τῶν ἀπολαύσεών της. Ὅμως τὸ πανίσχυρο αὐτὸ τρίπτυχο τῶν δυνάμεων, πού παλεύει νὰ ἐκπορθῇ τὸ Μεσολόγγι, θὰ ἀποδειχθεῖ ὀλοκληρωτικὰ ἀδύναμο νὰ καταλύσει τὴν ὑπέρτατη ἠθικὴ δύναμη τοῦ Χρύσου τῶν πολιορκημένων, πού τὸ φινάλε τῆς ὑψηλῆς τους πράξης ἐπισφραγίζει τὴν ἠθικὴ τους νίκη καί, ὅπως παρουσιάζεται ἀπὸ τὸν Ποιητὴν, μᾶς συγκλονίζει συθέμελα μὲ τὸ τραγικὸ του θάθος καὶ τὸ ἐπικό του μεγαλεῖο.

Ἡ ἰδέα τοῦ χρέους δέβαια εἶναι κάτι ἐντελὺς ἐσωτερικό. Γεννιέται καὶ ἀνδρώνεται μόνον μέσα σὲ μιὰ ἐλεύθερη ἀνθρώπινη συνείδηση, χωρὶς ποτὲ ν' ἀποτελεῖ ἐξ ἀναγκασμοῦ, ἀλλὰ πάντοτε αὐτανγκασμοῦ. Γι' αὐτὸ μόνον ὁ ἠθικὸς νόμος βοηθεῖ τὸν ἀνθρώπο ν' ἀνεβεῖ σὲ δυσθεώρητα ὕψη πνευματικῆς ἀξιολογίας καὶ ἠθικοῦ μεγαλεῖου. Ἀλλωστε τὸ τραγικὸ στὴν τέχνη, λέει ὁ διαπρεπὴς αἰσθητικὸς Ντεσουάρ, ἔχει «αἴγλη καὶ λαμπρότητα πᾶν ἀπὸ κάθε ἄλλο στοιχεῖο καὶ γνώρισμα». Στὴν περίπτωση τῶν Μεσολογγιτῶν ὁ ἀφορισμὸς αὐτὸς εἰσάγει τὴν πιὸ τέλεια ἐπαλήθευση.

Τὸ δλοκαῦτωμα τῶν γενναίων μὲ ὅλη τὴ σεισμικὴ τραγικὴ του μεγαλοπρέπεια θὰ συνοδεύεται πάντα ἀπὸ αἴγλη καὶ ἀνέσπερο φῶς, καὶ τὸ Μεσολόγγι θὰ εἶναι τὸ αἰώνιο σύμβολο τῆς νίκης, τῆς ἠθικῆς θέλησης καὶ τῆς αὐτονομίας τοῦ ἀνθρώπου. Οἱ

τητα, γιά νά δλοκληρωθεῖ ἡ τραγική πράξη. "Όσο μάλιστα ὁ ἐξωτερικός ἢ ἐσωτε-
ρικός καταναγκασμός ἀποβαίνει καταθλιπτικότερος, τόσο συνταρακτικότερη διαγράφε-
ται ἡ ἀναμέτρηση καί ἡ ἠθική νίκη προοιωνίζεται λαμπρότερη.

Οἱ ὑπερασπιστές τοῦ Μεσολογγιοῦ μέ τήν ἀπόλυτα ἐνσυνείδητη καί αὐτοπροαι-
ρετη θυσία τους διετράνωσαν τήν πίστη τοῦ ἀνθρώπου στήν ἠθική βούληση καί αὐτο-
νομία, καί καθάγιασαν τήν ιδέα τῆς ἐσωτερικῆς ἐλευθερίας. «Τέτοια ἦταν ἡ θέσις,
εἰς τήν ὅποιον ἔσταινε ὁ Σολωμός τοὺς πολιορκημένους, πόλημα εἰς τὸ ὅποιον ἔπρεπε
νά φανῇ ἀκέραιος ὁ ἀνθρωπος» τὸ ὕψος τῆς ψυχῆς, καί ἐν ταύτῃ τὰ φυσικά αἰσθήμα-
τα εἰς ὅλην τους τήν σφοδρότητα. Αὐτὸ τὸ σέβας πρὸς ὅλα τὰ ἰδιώματα τοῦ θεοῦ
πλάσματος ἀνάγκαζε τὸν ποιητὴ νά μὴ θυσιάζῃ κανένα ἀπὸ αὐτά, ἀλλὰ νά τὰ θέσῃ
ὅλα εἰς μίαν ἁρμονικὴν ἰσοζυγίαν· νά παραστήσῃ πλαστικῶς τὰ παντοειδῆ ἀνθρώπινα
ὀρμήματα, αἰσθήματα, φρονήματα καί πάθη· τὸν ἔρωτα, τήν μητρικὴ ἀγάπη, τὸν ἐν-
θουσιασμό τῆς δόξας, τήν φιλοξενία, τὸν ἔρωτα πρὸς τὰ κάλλη τῆς φύσεως, τήν ὥρα
ὁποῦ θανάτου σκιά τὰ σκεπάζει τῶν ἀγωνιζομένων· καί σύγχρονα νά δεῖξῃ τήν ὑπε-
ροχὴν τοῦ πνεύματος ὁμπροστὰ εἰς ὅλα τὰ ἐξωτερικά ἐνάντια. Αὐτὴ ἡ αὐτονομία ἔπρε-
πε νά φανῇ ὅμοια, ἀλλὰ μὲ διαφορετικὴ μορφή εἰς τὸν ἀνδρικό καί εἰς τὸ γυναι-
κεῖον χαρακτῆρα». (Ι. Πολυλά, Προλεγόμενα, XIV). Τὰ σοφὰ τοῦτα λόγια τοῦ Κερ-
κυραίου κριτικοῦ ἔχουν πολλὰ νά διδάξουν μέσα στ' ἄλλα τήν ἀνερμάτιστη πόλησιν
τοῦ καιροῦ μας, πού ἔχει ὑψώσει σὲ τέχνην τίς ἀνυπόμεντες μόνο καί ἀναρθρες κραυ-
γές τοῦ ὑποσυνειδήτου.

Ἄν ἡ τραγωδία εἶναι ἁρμονικὴ σύνθεσις ἐπικῆς καί λυρικῆς ποίη-
σης, τὸ γνήσιο τότε ἐπικολυρικὸ τραγούδι, δὲν πρέπει νά εἶναι, στήν κύρια τουλάχισ-
τον οὐσία του, μιὰ τραγωδία· Τὸ ποίημα τοῦ «Χρέους» τοῦ Ἑθνικοῦ μας ποιητῆ
ἀποτελεῖ τήν πιὸ λαμπρὴ ἀπάντησιν. Οἱ πολιορκημένοι τοῦ Μεσολογγιοῦ, ἀνεπανά-
ληπτοι ἥρωες μιᾶς αἰθνάτης τραγικῆς πράξης, ἀναδειχτήκαν ἐλεύθεροι περισσότερο
ἀπὸ κάθε ἄλλη φορὰ στὴ ζωὴ τους καί ἀπὸ κάθε ἄλλο θνητό. Ἡ στιγμή τῆς θυσίας
τους, ὀλότελα τραγικὴ, μνημειώνεται μὲ ἀπαράμιλλο τρόπο ἀπὸ τὸν Σολωμό καί
μετεωρίζεται μεγάλῳπρρη — θεσπέσιο ἀστὲρ — στὸν οὐρανὸ τῆς αἰωνιότητος.

Γεράσιμος Μαρκαντωνάτος

ΠΩΣ ΒΛΕΠΟΥΜΕ ΤΟ ΣΟΛΩΜΟ ΣΗΜΕΡΑ

ΚΩΣΤΑΣ ΛΟΓΑΡΑΣ

Ἄν θές δυὸ λόγια γιά τὸ Σολωμό ἄκου· στοὺς πιὸ πολλοὺς ὁ Σολωμός εἶναι
ἄγνωστος πέρα τοῦ ὅτι ἔγραψε τὸν Ἑθνικὸ ὕμνο (Ἐδῶ πρέπει νά ἐννοηθοῦν μόνο οἱ
δυὸ πρώτες στροφές). Πέρα ἀπ' αὐτὸ ὅμως πιστεύω πῶς ἡ ποίησις τοῦ Σολωμοῦ, ὅσο
περνιέται ἡ ἐποχὴ τῆς —χρονικά— ἔρχετ' ἐκείνη στήν κάθε δική μας —θεματικά—
καί τοῦτο γιατί ὁ ποιητὴς μίλησε ὄχι σὲ στενὰ τοπικά ἢ χρονικά πλαίσια —μερικά—
ἀλλὰ κα θ ο λ ι κ ᾶ κι εἶναι τοῦτο χαρακτηριστικὸ καί καθοριστικὸ τῆς κλασσικότη-
τας — σ' ἓνα ἁρμονικὸ πάντρεμα μὲ ὑψηλὴ αἰσθητική. Γιά παράδειγμα ἐδῶ θάθελα
ν' ἀναφέρω τὸν «Πόρφυρα», ἔργο τοῦ ἀπ' τὰ πιὸ ἀξιόλογα πού μιλάει κατ' εὐθείαν γιά
ἐπίκαιρα προβλήματα. Σήμερα ὁ Πόρφυρας παίρνει τὴ μορφή τῆς ἀλλοτρίωσης ἢ τῆς
καταπίεσης τῶν φτωχότερων ἀπὸ τὸ κεφάλαιο, τέλος τοῦ ἴδιου τοῦ ἡμεριαλισμοῦ.

Ὑλικὸ γιά κάθε ἐποχὴ, ἡ ποίησις τοῦ Σολωμοῦ μιλάει ἀντὶ γιά τὸ λαό, μὲ
τὴ γ λ ῶ σ σ α τ ο ὕ λ α ο ὦ σὲ κάθε διαδήλωση σὲ κάθε ἐκδήλωση τοῦ ἔθνους, ἰδιαί-
τερα σὲ ἐποχές πού τὸ ἔθνος δρέθηκε κάτω ἀπ' τὴν ἱξένην ἢ τὴν ντόπια μπότα.